

Ўзбекистонда эко-мода: муаммолари ва истиқболлари

Абдуқодирова Наргиза Абдурахимовна

Камолиддин Бехзод номидаги миллий
рассомлик ва дизайн институти
“Либос дизайн” кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада эко-мода тушунчаси, унинг келиб чиқиши ва замонавий мода саноатида тутган ўрни ҳақида сўз юритилади. Муаллиф эко-моданинг асосий тамойиллари — барқарорлик, қайта ишлаш, табиий материаллардан фойдаланиш ва экологик масъулият масалаларини ёритади. Мақолада шунингдек, экологик модага ўтишнинг атроф-муҳит ва инсон саломатлиги учун аҳамияти, шу йўналишдаги дунё ва маҳаллий ташаббуслар, дизайнерлар ва истеъмолчиларнинг роли таҳлил қилинади. Мақоланинг асосий мақсади — жамиятда экологик онгни юксалтириш ва мода орқали табиатни ҳимоя қилишга ҳисса қўшишдир.

Калит сузлар: эко-мода мода, экологик материаллар, табиатни ҳимоя қилиш, кийимларни қайта ишлаш, экологик онг, атроф-муҳит.

Кириш

Сўнгги йилларда дунёда барқарорлик ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ғояси мода саноатида ҳам кенг тарқалмоқда. Эко-мода – бу экологик тоза, қайта ишланган материаллардан фойдаланиш ва этик ишлаб чиқариш усулларини ўз ичига олган моданинг бир йўналишидир. Ўзбекистонда эса бу соҳадаги фаолиятни ривожлантириш имкониятлари анча кенг бўлиб, миллий анъанавий матолар ва хунармандчилик салоҳиятидан фойдаланиш эко-моданинг асосий устунликларидан биридир.

Асосий қисм

Эко-мода (экологик мода) — бу кийим-кечак ва мода саноатида атроф-муҳитга, инсон саломатлигига ва меҳнат шароитларига зарар етказмасдан ишлаб чиқариш ва истеъмол қилишга қаратилган йўналишдир. Бу концепция нафақат кийимнинг ташқи кўриниши, балки унинг қандай материаллардан, қандай шароитларда ва қандай технологиялар билан ишлаб чиқарилганига ҳам эътибор қаратади .

Эко-моданинг асосий тамойиллари:

- Экологик тоза материаллар: Органик пахта, занжабил, соя, крапива, бамбук каби қайта тикланадиган ва биологик парчаланадиган хом ашёлардан фойдаланиш.
- Қайта ишлаш ва қайта ишлатиш: Ишлатилган кийимларни қайта ишлаш, иккинчи қўлдаги материаллардан янги маҳсулотлар яратиш.
- Энергия ва ресурсларни тежаш: Ишлаб чиқариш жараёнида сув, энергия ва бошқа ресурсларни камроқ сарфлаш.
- Этич ишлаб чиқариш: Ходимлар учун хавфсиз ва адолатли меҳнат шароитларини таъминлаш, уларга муносиб ҳақ тўлаш.
- Маҳаллий ишлаб чиқариш: Маҳаллий ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлаш орқали транспорт харажатлари ва углерод изини камайтириш.
- Зарарли кимёвий моддалардан воз кечиш: Кийимларни ишлаб чиқаришда инсон ва табиатга зарарли бўлган кимёвий моддалардан фойдаланмаслик.

Нима учун эко-мода муҳим?

Мода саноати дунёдаги энг йирик ифлослантнувчилардан бири ҳисобланади. Тез мода (fast fashion) тенденцияси орқали арзон ва тез ишлаб чиқариладиган кийимлар кўп миқдорда чиқарилади, бу эса табиий ресурсларнинг исроф бўлишига, ишлаб чиқаришдаги ифлосланишга ва чиқиндиларнинг ортишига олиб келади. Эко-мода бу муаммоларга ечим таклиф қилади, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, инсон саломатлигини сақлаш ва меҳнат ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган ёндашувни илгари суради .

Ўзбекистон ўзининг бой миллий матолари — ипак, адрас, лўнда каби анъанавий хомашёси билан эко-мода учун муҳим ресурсга эга. Шу билан бирга, халқаро эко-мода трендларига қизиқиш ортмоқда, айниқса ёшлар орасида. Бу йўналишдаги тадбирлар ва лойиҳалар мамлакатнинг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш сиёсати билан ҳам уйғунликда ривожланмоқда.

Ўзбекистонда эко-мода муаммолари:

- **Маълумот ва билим етишмаслиги:** Кўпчилик ишлаб чиқарувчилар ва истеъмолчилар эко-мода ва унинг афзалликлари ҳақида етарли маълумотга эга эмас.
- **Молиявий қийинчиликлар:** Экологик тоза ва қайта ишланган материаллар қиммат бўлиши сабабли, кўпчилик ишлаб чиқарувчилар бу йўналишга ўтишда ҳаддан ташқари харажатга учрайдилар.
- **Иқтисодий ва техник имкониятлар чекланганлиги:** Эко-модани ривожлантириш учун зарур бўлган технологиялар ва инфратузилма ҳанузгача етарлича ривожланмаган.
- **Маркетинг ва савдо муаммолари:** Миллий эко-мода маҳсулотлари халқаро бозорга чиқишда муаммоларга дуч келмоқда, шунингдек маҳаллий мижозларнинг эко-модага қизиқиши паст.

Ўзбекистонда эко-мода истиқболлари:

- **Миллий кадриятлар ва хунармандчиликдан фойдаланиш:** Анъанавий матоларни экологик тоза усулларда ишлаб чиқариш ва уларни замонавий дизайн билан уйғунлаштириш орқали уникал эко-мода маҳсулотлари яратиш мумкин.
- **Ёш дизайнерлар ва стартаплар иштироки:** Ўзбекистонда эко-модага қизиқиш ортиб бормоқда, бу эса янги лойиҳалар ва инновациялар учун қулай замин яратади.
- **Халқаро ҳамкорлик ва грантлар:** Барқарорлик йўналишидаги лойиҳаларни қўллаб-қувватловчи халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик эко-модани ривожлантиришда катта имкониятлар беради.

- **Истеъмолчилар онгининг ошиши:** Ўзбекистонда ҳам экологик тоза ва барқарор маҳсулотларга қизиқиш ортмоқда, бу эко-мода бозорининг кенгайишига хизмат қилади.

Қандай қилиб эко-модага қўшилиш мумкин?

- Сифатли ва узоқ муддатли кийимларни танлаш: Сифатли материаллардан тайёрланган, узоқ муддат хизмат қиладиган кийимларни харид қилиш.
- Иккинчи қўлдаги кийимларни харид қилиш: Секонд-хенд дўконларидан ёки онлайн платформалардан иккинчи қўлдаги кийимларни сотиб олиш.
- Кийимларни қайта ишлаш: Эски кийимларни янги дизайнда қайта ишлаш ёки уларни хайрия ташкилотларига топшириш.
- Эко-маркировкаларга эътибор бериш: Кийимлардаги экологик сертификатлар ва маркировкаларга эътибор қаратиш.
- Маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш: Маҳаллий дизайнерлар ва ишлаб чиқарувчилардан кийим харид қилиш орқали маҳаллий иқтисодиётни қўллаб-қувватлаш.

Эко-мода нафақат табиатни муҳофаза қилиш, балки инсон саломатлиги ва меҳнат ҳуқуқларини ҳимоя қилишга ҳам хизмат қилади. Бу йўналишдаги ҳаракатлар ҳар биримиздан бошланади — онгли харид қилиш ва масъулиятли истеъмол орқали биз мода саноатида ижобий ўзгаришларга ҳисса қўша оламиз.

Эко-мода йўналишида фаолият юритаётган дизайнерлар ва брендлар Ўзбекистон ва Марказий Осиёда тобора кўпайиб бормоқда. Улар анъанавий хунармандчиликни замонавий дизайн билан уйғунлаштириб, экологик тоза, қайта ишланган ёки табиий материаллардан фойдаланишга эътибор қаратишмоқда. Қуйида ушбу соҳада фаолият юритаётган айрим дизайнерлар ва брендлар билан танишишингиз мумкин:

Circle Eco Wear — **Мадина Полатова**-Тошкентлик дизайнер Мадина Полатова асос солган Circle Eco Wear бренди экологик тоза материаллардан фойдаланган ҳолда замонавий ва барқарор кийимлар яратади. Бренд қайта ишланган матолар ва табиий хом ашёлардан фойдаланишга эътибор қаратади.

Bibi Hanum бренди - Ўзбекистоннинг бой маданий меросини сақлаб қолиш мақсадида Икат тўқимаси ва Сузани нақшларини замонавий модага мослаштирган ҳолда фаолият юритади. Улар анъанавий хунармандчиликни экологик ёндашув билан уйғунлаштириб, барқарор модага ҳисса қўшмоқда. InsideFashionDesign

LALI — Тошкентдаги дизайнер Лали томонидан асос солинган бренд бўлиб, экологик тоза материаллардан тайёрланган кутюр ва тайёр кийимлар коллекцияларини таклиф этади. Бренд Марказий Осиё эстетикасини замонавий дизайн билан уйғунлаштирган. Инстаграм

Azucar Moreno бренди - табиий матолардан фойдаланган ҳолда "эко-коллекция"лар яратади. Улар Тошкентдаги Ethnopark Navruzда жойлашган бўлиб, экологик ёндашувни модада татбиқ этмоқда

Nurzat Zheenbek Kyzy (Қирғизистон)-рассом ва интерьер дизайнери экологик дизайн соҳасида фаолият юритади. Унинг ишлари табиий материаллардан, хусусан, наमतдан тайёрланган скульптуралар ва объектларни ўз ичига олади. Smithsonian Institution

Tumar Art Group компанияси -Қирғизистондаги анъанавий наमतчиликни замонавий маҳсулотларга мослаштирган ҳолда экологик тоза маҳсулотлар ишлаб чиқаради. Улар қайта ишланган жундан тайёрланган маҳсулотлар орқали хунармандларни қўллаб-қувватлашади.

Эко-мода ҳар қанча ижобий ва зарур йўналиш бўлмасин, у ҳам айрим муаммолар ва тўсиқлар билан тўқнашмоқда. Қуйида бугунги кундаги асосий муаммолар келтирилган:

1. Қимматбаҳо маҳсулотлар.

Эко-мода маҳсулотлари кўпинча анъанавий "fast fashion" кийимларига нисбатан анча қиммат бўлади. Бу табиий материаллар, маҳаллий ишлаб чиқариш ва одил меҳнат ҳақлари учун кўпроқ сарф талаб қилинаётгани сабабли юз беради. Бу ҳолат кўплаб истеъмолчилар учун эко-модани танлашни қийинлаштиради.

2. Гринвошинг (Greenwashing).

Айрим брендлар ўзларини "эко" деб кўрсатишади, аммо амалда уларда экологик ёки этик ишлаб чиқариш амалиётлари мавжуд эмас. Бу истеъмолчиларни чалғитади ва ҳақиқий эко-мода ҳаракатларига зарар етказиши мумкин.

3. Инфратузилманинг етарсизлиги.

Кейинги қайта ишлаш, қайта тиклаш ёки экологик хом ашёларни оммавий ишлаб чиқариш учун зарур инфратузилма жойларда мавжуд эмас. Бу айниқса ривожланаётган давлатларда муаммо ҳисобланади.

4. Эко материаллар етишмаслиги.

Органик пахта, бамбук, занжабил каби экологик тоза материаллар ишлаб чиқариш ҳажми чекланган ва уларга бўлган талаб ошиб бораётгани сабабли, етарли даражада таъминлаш мураккаб.

5. Ижтимоий онгнинг паст даражада бўлиши.

Кўпгина истеъмолчилар эко-моданинг аҳамияти ва таъсири ҳақида етарли маълумотга эга эмаслар. Бу билим етишмаслиги онгли харидни камайтиради.

6. Қайта ишлаш тизимининг мукамал эмаслиги.

Эски кийимларни йиғиш, саралаш ва қайта ишлаш жараёнлари кўп мамлакатларда ҳали тўлиқ ривожланмаган. Бу қайта ишлаш жараёнини қийинлаштиради ва чиқинди муаммосини ечишни секинлаштиради.

7. Мода саноатидаги тез ўзгаришлар

"Тез мода" тенденцияси ҳали ҳам ҳукмрон — доимий равишда янги трендлар ва коллекциялар таклиф этилиши фойдаланувчиларни кўпроқ харид қилишга ундайди. Эко-мода эса аксинча, оз ва сифатли харидга асосланади.

8. Сертификатлаш ва стандартлашув муаммолари

Ҳар бир мамлакат ёки ташкилотнинг ўзига хос эко-маркировкалари бор. Бу эса истеъмолчи учун қайси маҳсулот ҳақиқий экологик эканини аниқлашни қийинлаштиради.

Эко-моданинг истиқболлари (келажаги) жаҳон ва маҳаллий миқёсда умидбахш ҳисобланади. Атроф-муҳит муҳофазаси, барқарор ривожланиш ва онгли истеъмол масалалари глобал аҳамият касб этиб бораётгани сабабли, эко-мода ҳам жадал ривожланмоқда. Қуйида эко-моданинг истиқболли йўналишлари келтирилган:

1. Барқарорлик мода саноатида стандартга айланиши.

Келгуси йилларда мода саноатида барқарор ишлаб чиқариш ва экологик талабларга риоя қилиш глобал стандартга айланиши кутилмоқда. Кўплаб брендлар экологик сиёсатни амалга оширишга мажбур бўлишади.

2. Қайта ишланган материаллардан кенг фойдаланиш.

Қайта ишланган джинси, пластик шишалар, мато парчалари каби материаллардан яратиладиган кийимлар сони ортиб боради. Бу чиқиндиларни камайтириш ва ресурсларни тежашга ёрдам беради.

3. Инновацион технологиялар.

Биоматериаллар (масалан, замбуруғлардан олинадиган мато), сунъий терилар, 3D принтерда тайёрланган кийимлар, "ақлли" матолар каби технологик ечимлар эко-модани янги босқичга олиб чиқади.

4. Маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш.

Экологик мода маҳаллий дизайнерлар ва ҳунармандларнинг салоҳиятини очиб бериши мумкин. Буюмларни маҳаллий ишлаб чиқариш — логистика харажатларини камайтиради, маданий меросни сақлайди ва иш ўринлари яратади.

5. Истеъмолчилар онги ошиши.

Ёш авлод онгли истеъмолга ва табиатга эҳтиёткор муносабатга эга бўлиб ўсмоқда. Бу келажакда эко-мода маҳсулотларига талабни янада оширади.

6. Кийим ижараси ва алмашиш платформалари.

Кийимларни ижарага бериш, алмашиш ва қайта сотиш сервислари (swap, thrift ва rental fashion) орқали тез модага бўлган эҳтиёж камаяди.

7. Е-тикетлар ва рақамли шаффофлик.

Келажакда кийимнинг қандай шароитда, қаерда ва ким томонидан ишлаб чиқарилганини кўрсатувчи рақамли этикеткалар (блокчейн ёрдамида) оммалашади. Бу истеъмолчилар учун аниқ ва ишончли маълумот манбаи бўлади.

8. Давлат ва халқаро сиёсат ёрдами.

БМТ ва Европа Иттифоқи каби халқаро ташкилотлар эко-модани кўллаб-қувватловчи сиёсатлар, субсидиялар ва солиқ имтиёзларини кенгайтиришлари мумкин.

Хулоса:

Ўзбекистонда эко-мода салоҳияти жуда катта бўлиб, бу йўналишдаги ишларнинг ривожланиши мамлакатнинг экологик ва ижтимоий ривожланишга ҳиссасини оширади. Лекин бу йўналишда муаммолар ҳам кам эмас. Уларни ҳал этиш учун давлат, ишлаб чиқарувчилар ва жамиятнинг ҳамкорлиги зарур. Эко-модани кўллаб-қувватлаш ва кенг тарқатиш учун билимларни ошириш, моддий-техник база яратиш ва маркетинг стратегияларини такомиллаштириш муҳимдир.

Адабиётлар:

1. "How to Break Up With Fast Fashion" – Лорен Браво
2. "Fashionopolis: The Price of Fast Fashion and the Future of Clothes" – Дана Томас
3. "Wardrobe Crisis: How We Went From Sunday Best to Fast Fashion" – Клэр Пресс
4. "Uzbek Textiles: The Textiles and Life of the Nomadic and Sedentary Uzbek Tribes of Central Asia" – Дэвид Линдал ва Томас Кнорр
5. "Uzbekistan Silk & Gold" – Ассулин нашриёти
6. "К вопросу осознанного потребления в индустрии моды" – А.А. Одинцов, О.В. Одинцова
7. "Eco-Fashion: An Eco-Friendly Lifestyle Trend" – Mohammad Amin Lasaiba

8. "Eco Fashion" – Sass Brown
9. [Good On You](https://goodonyou.eco) – <https://goodonyou.eco>
10. [Fashion Revolution](https://www.fashionrevolution.org) – <https://www.fashionrevolution.org>
11. [Eco-Age](https://eco-age.com) – <https://eco-age.com>
12. [LookBio.ru](https://lookbio.ru) – <https://lookbio.ru>